

The Journal of Spatial Planning & Geomatics

Research Paper

Institutionalizing the Regional Network Approach in Development Planning: A Case Study of the “Tarm” Rural Constellation in Zanzan Province

Asghar Tahmasbi^{1*}, Fatemeh Rezaei², Farhad Azizpour³

1. Associate Professor in Human Geography, Kharazmi Univeristy, Tehran, Iran.

2. PhD Student in Geography and Rural Planning, Kharazmi Univeristy, Tehran, Iran.

3. Associate Professor in Human Geography, Kharazmi Univeristy, Tehran, Iran.

Received: 2024/10/15

Accepted: 2025/01/22

ABSTRACT

The regional network approach endeavors to furnish a platform conducive to the integrated development of rural and urban areas by enhancing the interconnections between these domains. Notwithstanding the extensive research background and the experiences derived from various implementation strategies, the practical application of this approach within the nation has faced significant obstacles and challenges. The current study, employing the Q methodology and concentrating on the developmental agenda of the rural constellation in Tarem, Zanzan province, investigates the essential requirements and priorities pertinent to the regional network approach in the context of national development planning, as perceived by experts, officials, practitioners, consultants, and facilitators associated with the initiative. To this end, the study initially delineates the concourse on the vital requirements necessary for the actualization of the regional network approach through semi-structured interviews and the analysis of extracted sources, subsequently refining these into 31 pivotal factors categorized predominantly into six dimensions: environmental-ecological, structural-institutional, educational, economic, physical-spatial, and social. Subsequently, a cohort of 25 specialists and pivotal stakeholders involved in the project was meticulously chosen through purposive sampling, and they systematically prioritized the derived items utilizing the Q table. The amassed data underwent rigorous analysis employing KADE software, alongside Principal Component Analysis (PCA) and Varimax rotation. In light of the research outcomes, one can assert that there exists a quartet of perspectives concerning the requirements and critical priorities essential for the effective implementation of the regional network approach, which encompass: the enhancement of the village's role and significance within development planning, the transformation of the strategy into a network-oriented plan in rural development planning, the fortification of its operational framework, the allocation of job-generating financial resources towards the network approach's priorities, and ultimately, the consolidation of coordination and synergy among the implementing entities. Conversely, the necessity for capacity building and the empowerment of local communities has been universally acknowledged and accentuated across all four perspectives.

Keywords:

City-Rural Relations; Regional Network Approach; Rural Systems; Tarem.

*Corresponding Author: Associate Professor in Human Geography, Kharazmi University, Tehran, Iran.

ORCID: 0000 0003 0615 3377

asghar@khu.ac.ir

I

Extended Abstract**Introduction**

In 2014, Tarem City was selected as the pilot site for this project, which aims to promote the sustainability of rural communities through inclusive, integrated, and coordinated development. However, by ignoring the connections and focusing on the sectoral approach in development planning, this strategy has not been formalized in Tarem Zanjan's rural constellation plan and has frequently encountered many implementation difficulties. While unplanned and spontaneous transformation clearly avoids the development process because it does not develop goals in line with the harmony and continuity of its components, intentional and purposeful transformation to improve the components as well as the whole of such systems in the form of spatial planning can be used as a strategy in the path of development. In light of the concerns expressed, the Tarem Zanjan rural constellation, which serves as a study example and comprises various rural and urban areas, must determine the main needs and goals of the regional network approach in development planning in order to fulfill the study's limited sustainable development.

Research Method

The current investigation, employing the Q methodology and concentrating on the development strategy of the rural constellation in Tarem, located in Zanjan province, scrutinizes the essential requirements and priorities pertinent to the regional network paradigm in national development planning, drawing insights from the perspectives of specialists, governmental officials, and practitioners involved in the execution, as well as consultants and facilitators associated with the initiative. To achieve this objective, the initial step involved delineating the discursive parameters of the critical requirements necessary for the effective implementation of the regional network approach, utilizing semi-structured interviews coupled with an analysis of relevant literature; this process culminated in the identification of 31 pivotal factors, which were predominantly classified into six categories: environmental-ecological, structural-institutional, educational, economic, physical-spatial, and social dimensions. Subsequently, 25 experts and principal stakeholders of the project were intentionally selected through purposive sampling, and they systematically prioritized the identified items employing the Q table methodology. The gathered data underwent comprehensive analysis utilizing the KADE software, incorporating Principal Component Analysis (PCA) and Varimax rotation techniques to ensure robust findings.

Results & discussion

In light of the challenges and complexities associated with the planning of the rural constellation in Tarem Zanjan, the promotion of educational initiatives within the domain of information technology is paramount for enhancing the village's status within the development continuum and fortifying the connections and spatial integration of both urban and rural settlements, which constitutes a critical strategic measure. This effort aligns with the implementation of the regional network paradigm. Conversely, the strategic allocation of financial resources and credits to the rural system plan emerges as a pivotal concern in this context, as numerous rural initiatives exhibit suboptimal performance attributable to inadequate funding and necessary budgetary provisions, often encountering significant obstacles during the execution phase. Furthermore, it is imperative to direct rural financial resources toward productive and employment-generating endeavors, as the diversification of employment opportunities can substantially elevate the income levels of rural households. An upsurge in income levels subsequently engenders a heightened demand for urban services and functionalities. Moreover, through

the facilitation of entrepreneurial support, small enterprises across various sectors, including tourism, industry, and agriculture, are poised for significant growth. Another essential prerequisite for the successful realization of the regional network strategy is the enhancement of collaboration and organizational synergy among governmental entities. This article posits that the absence of coherence and coordination among the pertinent organizations results in diminished efficiency and accountability among the managers tasked with the execution of projects and plans, particularly within the rural system context.

Conclusion

Regarding the requirements and key priorities for the regional network approach's realization, there are four different points of view. These include: enhancing the village's significance and position in development planning; switching to a network plan in rural development planning and fortifying its executive structure; allocating funds that create jobs to the network approach's priorities; and, lastly, enhancing the coordination and synergy of the implementation bodies.

نهادینه‌سازی کاربست رویکرد شبکه منطقه‌ای در برنامه‌ریزی توسعه مورد مطالعه: طرح آبادانی و پیشرفت منظومه روستایی طارم در استان زنجان

اصغر طهماسبی^{۱*}، فاطمه رضایی^۲، فرهاد عزیزپور^۳

۱. دانشیار جغرافیای انسانی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).
۲. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.
۳. دانشیار جغرافیای انسانی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

چکیده

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۲۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۰۳

رویکرد شبکه منطقه‌ای تلاش دارد تا با تقویت پیوندهای روستایی-شهری، بستر توسعه یکپارچه روستایی-شهری را فراهم سازد. علیرغم پیشینه مطالعاتی غنی و تجربیات طرح‌های اجرایی متعدد، کاربست رویکرد شبکه منطقه‌ای در کشور در عمل دچار مسائل و چالش‌هایی شده است. تحقیق حاضر با بهره‌گیری از مدل کیو و با تمرکز بر طرح پیشرفت و آبادانی منظومه روستایی طارم در استان زنجان، به بررسی الزامات و اولویت‌های رویکرد شبکه منطقه‌ای در برنامه‌ریزی توسعه کشور از دیدگاه خبرگان، مسئولین، کارشناسان دستگاه‌های اجرایی، مشاوران و تسهیل‌گران طرح پرداخته است. بدین منظور ابتدا فضای گفتمان الزامات تاثیرگذار در تحقق رویکرد شبکه منطقه‌ای از طریق مصاحبه نیمه ساختاریافته و بررسی منابع استخراج و پس از پالایش اولیه در ۳۱ عامل کلیدی در غالب ۶ بُعد محیطی-اکولوژیک، ساختاری-نهادی، آموزشی، اقتصادی، کالبدی-فضایی و اجتماعی دسته‌بندی شد. سپس ۲۵ نفر از خبرگان و کنشگران کلیدی طرح به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند و گویه‌های استخراج شده را با بهره‌گیری از جدول کیو اولویت‌بندی کردند. داده‌های جمع‌آوری شده در نرم افزار KADE و با روش تحلیل مولفه‌های اصلی PCA و چرخش واریماکس مورد تحلیل قرار گرفتند. بر اساس یافته‌های تحقیق می‌توان مطرح کرد که چهار نوع دیدگاه در خصوص الزامات و اولویت‌های کلیدی در تحقق رویکرد شبکه منطقه‌ای وجود دارد که به ترتیب شامل: ارتقای جایگاه و اهمیت روستا در برنامه‌ریزی توسعه، تغییر رویکرد به برنامه شبکه‌ای در برنامه‌ریزی توسعه روستایی و تقویت ساختار اجرایی آن، هدایت منابع مالی اشتغال‌زایی به اولویت‌های رویکرد شبکه‌ای و در نهایت تقویت هماهنگی و هم‌افزایی دستگاه‌های اجرای هستند. از سوی دیگر، ظرفیت‌سازی و توانمندسازی جوامع محلی در هر چهار دیدگاه مورد توافق و تاکید بوده است.

واژگان کلیدی:

روابط شهر و روستا، رویکردی شبکه منطقه‌ای، منظومه‌های روستایی، طارم.

۱. مقدمه

اهداف ۱۰ گانه توسعه پایدار خواستار کاهش نابرابری‌ها در سراسر جهان است (United Nations, 2017: 51). وجود نابرابری‌های روستایی-شهری به عنوان یک مشکل نظری و عملی مهم در دستیابی به رشد پایدار هر کشور به ویژه تخصیص مناسب و موجه منابع و اعتبارات باقی مانده است (Goletsis & Chletsos, 2011: 179, Liue et)

asghar@khu.ac.ir

* نویسنده مسئول

325: 2013). شهر و روستا مانند دو جزء متفاوت در یک سیستم پویا (Yu et al., 2014: 177) از بخش‌های کلیدی ناحیه به شمار می‌روند. تمایز بین این دو منطقه با معیارهای زیادی قابل توصیف است، اما هیچ تعریف جامعی برای آنها وجود ندارد (Bibby & Shepherd, 2004: 41, Liu et al., 2013: 325). در واقع، روستا دیگر مفهومی در تقابل با مناطق شهری نیست و با هم یک سیستم منطقه‌ای را می‌سازند که از تعامل علوم انسانی، اقتصاد، منابع و محیط زیست تشکیل شده است (Liu, 2020: 1120–1133). سکونتگاه‌های شهری و روستایی اگر چه از نظر فیزیکی از یکدیگر جدا هستند اما روابط تنگاتنگی بین آنها حاکم است و بررسی توأم آنها را جهت برنامه‌ریزی جامع ضروری می‌سازد، و اهمیت توجه به مناسبات بین این دو منطقه بدانجاست که بسیاری معتقدند که فهم و تعدیل پویایی جریان فقر در کشورها به ویژه در کشورهای در حال توسعه که در معرض شهرنشینی شتابان قرار دارند تنها در قالب تاکید بر نحوه و دامنه روابط متقابل و تعامل میان عرصه‌های روستایی و شهری قبل فهم و چاره‌جویی است (امینی و رفیعی، ۱۳۹۸: ۹۶). بر این اساس استدلال می‌شود که استراتژی‌های توسعه روستایی در کشورهای در حال توسعه از جمله ایران باید به توسعه پیوندهای روستایی و شبکه‌های روابط بین روستاها توجه داشته باشد و سیاست روستایی باید در قالب شبکه‌ای بازسازی شود (Radulescu et al., 2008: 113). اما عواملی از جمله مهاجرت دائمی جوانان روستایی به مناطق شهری که اغلب در دوره گذار از عصر حاکمیت اقتصاد کشاورزی به اقتصاد صنعتی اتفاق می‌افتد، منجر به ضعیف شدن پیوند بین مناطق روستایی و شهری شده است (Liorent-Bedmar et al., 2021: 309, Vaishar et al., 2020: 571, Li et al., 2019: 139). به صورت کلی در عصر حاضر بازاندیشی در سیاست‌های توسعه روستایی باید با تمرکز بر بازسازی ساختار روابط اجتماعی انجام شود (Lombardi et al., 2020: 16). عدم توازن (بی‌تعادلی) در توسعه شهر و روستا موجب شد گرایش به سمت از بین بردن شکاف بین این دو کانون در برنامه‌ریزی‌های توسعه در سطوح ناحیه‌ای و منطقه‌ای پیدا شود و سیاست‌هایی اتخاذ گردد که اعتماد به نفس ساکنان روستایی را افزایش دهد و توسعه روستایی-شهری متعادل با اجرای برنامه‌ریزی یکپارچه را ترویج کند (Jiang & Zhang, 2011: 6729). در همین ارتباط منظومه روستایی به مثابه کوچکترین واحد شبکه محلی، مفهومی است که در چارچوب رویکرد منطقه‌ای، به عرصه‌ای روستایی-شهری گفته می‌شود که در مطالعات فضایی سطح‌بندی روستاهای کشور (۱۳۸۸)، به عنوان سطحی بالاتر از مجموعه و پایین‌تر از ناحیه قرار می‌گیرد (سعیدی، ۱۳۹۲: ۱۵). از این رو، طرح توسعه منظومه روستایی، طرحی به منظور توسعه یکپارچه، هماهنگ، فراگیر و پایدار سکونتگاه‌های روستایی از طریق انتظام فضایی منظومه در قالب شبکه‌های محلی و ناحیه‌ای و با تاکید بر روابط و پیوندهای روستایی-شهری تدوین شده است. افزون بر این، محتوای این طرح بر ترغیب حکمروایی محلی از طریق مشارکت مردمی و تقویت فعالیت‌ها، روابط و مناسبات کارآمد اجتماعی-اقتصادی واحدهای سکونتگاهی منظومه، هم به لحاظ درونی و بین سکونتگاهی و هم از نظر برونی و بین منظومه‌ای تاکید دارد (شرح خدمات طرح توسعه منظومه روستایی، ۱۳۹۷). از این رو، استان زنجان و شهرستان طارم به عنوان مکان هدف و به عنوان پایلوت برای اجرای این طرح در سال ۱۳۹۴ در نظر گرفته شد، و تلاش دارد از طریق توسعه یکپارچه، هماهنگ، فراگیر به پایداری سکونتگاه‌های روستایی بیانجامد (معاونت عمران روستایی بنیاد مسکن، ۱۴۰۲). با این وجود کاربریست رویکرد شبکه منطقه‌ای در طرح منظومه روستایی طارم زنجان نهادینه نشده و

اغلب با چالش‌های اجرایی متعددی مواجه بوده است. همچنین از آنجایی که منظومه‌های روستایی-شهری همچون هر نظام فضایی، به سبب روند اثرگذاری-اثرپذیری عوامل و نیروهای درونی و بیرونی، پیوسته در معرض دگرگونی قرار دارند. در این راستا، دگرگونی اندیشیده و هدفمند در جهت بهبود اجزا و نیز کلیت این گونه نظام‌ها در قالب برنامه‌ریزی فضایی، قاعدتا می‌تواند به عنوان راهبردی در مسیر توسعه مورد عمل قرار گیرد، حال آنکه تحول نیاندیشیده و خود به خودی، از آنجا که در بطن خود اهدافی در راستای هماهنگی و پیوستگی اجزای تشکیل دهنده نمی‌پروراند، آشکارا از فرایند توسعه بدور می‌ماند (سعیدی، ۱۳۹۱: ۱۲-۱۳). با توجه به مسایل مطرح شده، منظومه روستایی طارم زنجان به عنوان نمونه مورد مطالعه که شامل نقاط مختلف روستایی و شهری است و نیازمند شناسایی الزامات و اولویت‌های کلیدی رویکرد شبکه منطقه‌ای در برنامه‌ریزی توسعه است، در نظر گرفته شده تا زمینه‌های دستیابی به توسعه پایدار محدوده مورد مطالعه فراهم گردد. در مطالعات طرح پیشرفت و آبادانی شهرستان طارم با بهره‌گیری از رویکرد شبکه منطقه‌ای، ظرفیت‌ها و محدودیت‌های طبیعی و اقتصادی و اجتماعی منطقه شرایط فضایی مورد بررسی قرار گرفته و مبتنی بر آن پیشرانهای کلیدی توسعه سازمان فضایی و کاهش نابرابریهای فضایی منطقه ارائه شده است. فاز اجرایی طرح نیز با تمرکز بر پیشرانهای کلیدی شناسایی شده از سال ۱۳۹۸ آغاز شده است. مطالعه حاضر با هدف شناسایی چالش‌های اجرایی و عملیاتی کردن رویکرد برنامه‌ریزی شبکه‌ای از منظر دست اندرکاران کلیدی طرح طراحی گردید. بر این اساس تحقیق حاضر در پی پاسخ به این سوال کلیدی است که:

- الزامات و اولویت‌های تحقق رویکرد شبکه منطقه‌ای در برنامه‌ریزی توسعه کشور با تمرکز بر طرح منظومه روستایی طارم زنجان کدامند؟

۲. پیشینه و چارچوب نظری

به طور کلی پیوندهای شهری و روستایی طیف گسترده‌ای از موضوعات را در حوزه برنامه‌ریزی شهری و سرزمینی، مانند تقویت شهرهای کوچک و متوسط پوشش می‌دهد و به جریان‌های فضایی مردم، سرمایه، کالاها، خدمات، جریان‌های بخشی و مالی و اطلاعات بین مناطق روستایی و شهری نیز گفته می‌شود (Tacoli, 1998). از این رو، نظریات روابط شهر و روستا به طور عمده سه گرایش را نشان می‌دهد: توسعه شهری محور، توسعه تعاملی شهری-روستایی و توسعه روستایی محور (Phillipson et al., 2019: 234). نظریه‌های مرتبط با پیوند شهر و روستا توسط سوسیالیست‌های آرمان‌گرایانه، یکپارچگی شهری-روستایی توسط مارکسیست‌ها و ساختار دوگانه شهری-روستایی از مدل لوئیس-رانیس-فی و همچنین توسعه هماهنگ شهری و روستایی توسط مدل دستاکوتا و مدل شبکه منطقه‌ای ارائه شده است (Lysgard, 2019: 10-17). همچنین نظریات و مدل‌های کلاسیک روابط شهر و روستا مانند مکان مرکزی، قطب رشد، مرکز-پیرامون، آگروپولیتین (آگروپولیتن که به شهر کوچک واقع در منطقه روستایی به عنوان جایگاه اصلی فعالیت‌های غیرکشاورزی و وظایف سیاسی-اداری نگریسته می‌شود، نه به عنوان قطب رشد) و کارکرد شهری در توسعه روستایی هر کدام در بستر زمانی و مکانی شکل گرفته‌اند (امین‌زاده رشک رضوانی و همکاران، ۱۴۰۰: ۸۳-۸۴). در پاسخ به ناکامی‌های ناشی از نظریات و مدل‌های کلاسیک، رهیافت‌های جدید برنامه‌ریزی فضایی (روابط شهری و

روستا) شامل رویکرد اکولوژیکی، رویکرد شبکه منطقه‌ای، رویکرد مشارکتی، رویکرد ارتباطی، رویکرد تعاملی، رویکرد راهبردی فضایی، رویکرد نهادگرایی جدید و حکمروایی خوب و عدالت فضایی در مقاطع مختلف مطرح شده است (صرامی، ۱۳۸۴: ۳۱-۳۴). این رویکردها بر عکس رویکردهای کلاسیک در ویژگی‌هایی همچون غیرمتمرکز، از پایین به بالا، انسان محور، و مشارکتی مشترک هستند و توسعه روستایی را هماهنگ با توسعه شهری قلمداد کرده‌اند (امین‌زاده رشک رضوانی و همکاران، ۱۴۰۰: ۸۳-۸۴).

در این راستا، رویکرد شبکه منطقه‌ای، راهبردی است که مدل شبکه‌ای یا مدل خوشه‌ای نامیده می‌شود و بر اساس اندیشه‌های جان فریدمن (نظریه مرکز-پیرامون)، توسط مایکل داگلاس^۱ در اواخر دهه ۱۹۹۰، یعنی بیش از دو دهه پس از طرح توسعه آگروپولیتن مطرح شد. در چارچوب این راهبرد، به جای نظام سلسله مراتبی مرکب از مراکز جمعیتی واقع در سطوح مختلف و بر اساس کارکرد آن مراکز، مجموعه‌ای از مراکز هم سطح، به صورت خوشه‌ای، شبکه‌ای را به وجود می‌آورند که با سایر مراکز و بر اساس فعالیت‌های کلیدی در ارتباط هستند و در معرض کنش و واکنش متقابل و دو سویه خواهند بود (سعیدی و تقی‌زاده، ۱۳۸۴: ۳۸). راهبرد شبکه منطقه‌ای در چارچوب پیوندهای روستایی-شهری، در پی تحقق توسعه یکپارچه عرصه‌های شهری و روستایی و کاهش فقر از طریق افزایش توان اقتصاد محلی در شبکه‌ای از ارتباطات با اقتصاد منطقه‌ای، ملی و جهانی است (ابراهیم‌زاده و موسوی، ۱۳۹۴). مفهوم شبکه منطقه‌ای به ظرفیت‌های محلی برای نظم‌دهی به فعالیت‌های شهری و روستایی و بر تامین زیرساخت‌های هر دو سکونتگاه‌های شهری و روستایی تاکید کرده است (Akkoyunlu, 2015: 30). در حقیقت اجزای نظام سکونتگاه‌های روستایی و شهری نمی‌توانند مستقل از هم عمل کنند، به عنوان نمونه نمی‌توان در یک منطقه انتظار برخورداری از شهرهای سالم بدون وجود روستاهای توسعه یافته داشت (طالشی و حیدری، ۱۳۹۴: ۱۰۴). این رویکرد با تاکید بر ۷ جنبه کلیدی اقتصاد منطقه‌ای زیر، چرخه مطلوب توسعه را به وجود می‌آورد:

بازاریابی تولیدات، ارائه اطلاعات، توزیع نهاده‌ها، بازاریابی سرمایه، بازاریابی نیروی انسانی، زیربنای فیزیکی، و بالاخره خدمات حمل و نقل. در چارچوب این رویکرد، جریان‌ها اهمیت زیادی دارند و گروه‌های شهری و روستایی به صورت یکسان مورد توجه قرار داده می‌شوند. از این رو، چنانچه بتوان جریان‌ها، پیوندهای موجود بین کانونهای جمعیتی را به درستی به تصویر کشید و روند آتی جریان‌های مختلف آنها را با توجه به چشم‌اندازهای ملی و جهانی ترسیم کرد، می‌توان امیدوار بود که سیاست‌های مناسب برای توسعه مناطق از قابلیت تدوین برخوردار گردد (سعیدی و تقی‌زاده، ۱۳۸۴: ۳۳-۴۷).

براین اساس برخی پژوهش‌های انجام شده در ارتباط با موضوع پژوهش در دسترس است که به اختصار به چند مورد از آنها اشاره شده است:

حسینی و ریاحی (۱۳۹۸) در پژوهشی تحت عنوان "تحلیل شبکه‌ای جریان‌های فضایی حاکم بین شهر و سکونتگاه‌های روستایی دهستان زبرخان شهرستان"، به این نتایج دست یافتند که عدم توزیع مناسب خدمات و امکانات و نبود تعادل فضایی سبب‌ساز افزایش جابه‌جایی و حرکت بین سکونتگاه‌های انسانی در سطح دهستان شده است. همچنین

¹ Douglas

نتایج حاصل از تحلیل جریان‌ها بیانگر آن است که الگوی جریان‌ها به صورت روابط یکسویه است و پیوندهای مکمل، دوسویه و هم‌افزا شکل نگرفته است. امینی و رفیعی (۱۳۹۸)، در پژوهشی با محوریت موانع شکل‌گیری پیوندهای روستایی-شهری در بخش مرکزی شهرستان شهریار، به این نتایج دست یافتند که تحقق پیوندهای روستایی-شهری در نظام یکپارچه روستایی-شهری امکان‌پذیر است. در این نظام نقش‌پذیری روستاها و شهرها، وابسته به شرایط و منابع محیط و تاحد زیادی متأثر از اصلاحات ساختاری در نظام اجتماعی-اقتصادی است، که در این بین نظام سیاستگذاری کلیدی‌ترین عامل است. سپس شفیعی ثابت و میرواحدی (۱۳۹۹)، به بررسی الگوی برنامه‌ریزی توسعه روستایی با تأکید بر پارادایم‌های نوین در شهرستان‌های پاکدشت و ری پرداختند و به این نتایج دست یافتند که برنامه‌ریزی مجزا و متخصص محور به لحاظ توانمندسازی، ظرفیت‌سازی و نوع مشارکت روستاییان در توسعه سکونتگاه‌های روستایی اثرگذار نبوده و تأثیرات بسیار کمی در ارتقای شاخص‌های توسعه سکونتگاه‌های روستایی در ابعاد مختلف داشته است. از این رو، در تبیین الگوی بهینه برنامه‌ریزی توسعه تغییر رویکرد از عقلایی‌گرایی به ارتباطی، واگذاری به بخش خصوصی و سازمان‌های مردم‌نهاد و در این غالب توجه به توانمندسازی و ظرفیت‌سازی ساکنان روستایی، مشارکت، ارتقای سرمایه اجتماعی، یکپارچگی فعالیت‌ها و سازگاری بین آنها و تنظیم روابط عناصر قدرت در راستای توسعه پایدار پیشنهاد شد. از سوی دیگر، غلامی نورآباد و همکاران (۱۴۰۱)، در پژوهشی به این نتایج دست یافتند که مشارکت در تصمیم‌گیری بر حکمروایی هوشمند شهری تأثیر مثبت و مستقیمی دارد. در سال (۱۴۰۰)، زیاری و کانونی به این نتایج دست یافتند که مداخله ساکنین، افزایش تعداد سازمان‌های مردم‌نهاد و تشکیل سازمان‌های داوطلب از عوامل کلیدی در تاب‌آوری اجتماعی محسوب می‌شوند. میرنیکان و همکاران (۱۴۰۲)، در پژوهشی با محوریت تحلیل شبکه روابط سکونتگاه‌های روستایی دهستان جیرده، بخش مرکزی شهرستان شفت، به این نتایج دست یافتند که انسجام و همکاری شبکه‌ای اندکی بین روستاهای مورد مطالعه در سطح دهستان وجود دارد. میزان پایین شاخص تراکم در سطح شبکه یا دوسویگی نشان می‌دهد که روابط اندک و بیشتر جریان‌های یک سویه و به سمت شهر مورد مطالعه است. از سوی دیگر، شیری و همکاران (۱۴۰۳)، به بررسی مشارکت مردم در تهیه طرح هادی روستایی در شهرستان دهگلان، پرداختند و به این نتایج دست یافتند که از نظر پاسخگویان، شاخص فنی و کالبدی از اهمیت بیشتری برخوردار است و همچنین شاخص‌های ارزیابی مشارکت مردم در وضعیت پایین‌تر از حد متوسط برخوردار بود و ناپایدار ارزیابی شده است.

مطالعات در سطح بین‌المللی گسترده است، به عنوان نمونه سی فورد^۱ (۲۰۱۲) اظهار می‌کند در شبکه‌های مربوط به گردشگری، سازمان‌ها و بنگاه‌های پر قدرت، شبکه‌ها را تحت نفوذ خود دارند، بنابراین پیشنهاد شده سازمان‌ها و بنگاه‌های کم قدرت با مدیریت تبادلات دوجانبه می‌توانند سهم بیشتری در شبکه‌ها داشته باشند. گاردنر^۲ (۲۰۱۴) در پژوهشی با عنوان "توسعه منطقه‌ای پایدار: چارچوب ارزیابی پایداری توسعه و برنامه‌های توسعه یکپارچه منطقه و شهری"، به این

¹ Ford

² Gardener

نتیجه رسید که برنامه‌ریزی مجزا و غیریکپارچه به پایداری توسعه منجر نمی‌شود و در ابعاد مختلف آن اثرات منفی بر جای می‌گذارد. اکویونلا^۱ (۲۰۱۵) با بررسی پتانسیل‌های پیوندهای روستایی-شهری برای تجارت و توسعه پایدار، به این نتیجه رسیده است که تقویت پیوندهای روستایی-شهری می‌تواند ایفا کننده نقش حیاتی در کاهش فقر و توسعه کشورها باشد. ون لیون^۲ (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان "تعاملات شهری و روستایی مهمتر از همیشه"، به جریانی که بین مناطق روستایی-شهری وجود دارد و چالش‌های پیش روی آن می‌پردازد و مطرح می‌کند که مسائل اقتصادی در این جریانات مهمترین نقش را دارند. ویلی ژانگ و همکاران^۳ (۲۰۲۰) در پژوهشی با عنوان "الگوهای مکانی و عوامل تعیین کننده شبکه‌های جریان جمعیت در چین" با استفاده از روش تجزیه و تحلیل شبکه اجتماعی به مطالعات جریان جمعیتی پرداخته‌اند. از سوی دیگر، در پژوهش دیگر، مشخص شد که وجود جریان‌های روستایی-شهری که میان روستاها و نقاط شهری شکل گرفته، به مثابه یک عامل بنیادین سرچشمه بسیاری از تحولات اقتصادی در سکونتگاه‌های روستایی و شهری است (Muloi et al., 2022). وانگ و همکاران^۴ (۲۰۲۳) سیستم منطقه‌ای روستایی را در شهرستان یانچی در شمال چین، مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهند که به صورت آبخاری قطب‌های توسعه را به عنوان گره، میدان‌ها را به عنوان حوزه نفوذ و مناطق را به عنوان نوع منطقه کنترل به هم متصل می‌کند و با توجه به نتایج منطقه‌بندی برای توسعه روستایی، پیامدهای مربوط به احیا ارائه می‌دهند.

۳. روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی و از جهت داده‌های جمع آوری و تحلیل شده از نوع کیفی و کمی است. بر همین اساس از آنجایی که هدف تحقیق حاضر شناسایی نقش و اهمیت کنشگری و مداخله دست اندرکاران کلیدی در تحقق رویکرد شبکه منطقه‌ای است، برای دستیابی به این هدف از روش کیو استفاده می‌شود.

هدف اصلی این روش شناخت الگوهای ذهنی است، نه شمارش تعداد افرادی که تفکرات مختلفی دارند. از این نظر میتوان گفت روش یاد شده روشی کیفی است، اما از آنجا که برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از تحلیل عاملی و تحلیل مولفه‌های اصلی استفاده می‌شود، این روش به نوعی روش کمی نیز محسوب می‌شود. روش تحلیل عاملی اصلی‌ترین روش آماری برای تحلیل ماتریس داده‌های کیو است که در آن افراد به جای متغیرها دسته‌بندی می‌شوند. به همین دلیل روش کیو را روش ترکیبی (کمی-کیفی) می‌نامند. جامعه آماری پژوهش شامل ۲۵ نفر از خبرگان و کنشگران صاحب نظر است که به روش گلوله‌برفی انتخاب شدند و گویه‌های استخراج شده با بهره‌گیری از جدول کیو اولویت‌بندی شده است. همچنین قابل ذکر است، روایی گویه‌ها در روش کیو از اهمیت بالایی برخوردار است، زیرا گویه‌ها باید بتوانند به خوبی دامنه‌ای وسیع از دیدگاه‌ها و نگرش‌های مرتبط با موضوع تحقیق را پوشش دهند. برای سنجش روایی گویه‌ها در بسیاری از پژوهش‌ها از روایی محتوایی، روایی سازه و ظاهری استفاده می‌شود، ولی در

¹ Akkoyunlu

² Van Leeuwen

³ Zhang

⁴ Wang

پژوهش حاضر از روایی در فرایند کارت مرتب‌سازی استفاده شده است. به این صورت که افراد شرکت‌کننده گویه‌ها را بر اساس درجه اهمیت با موافقت مرتب می‌کنند. این فرایند به شناسایی گویه‌هایی که شاید نامرتب یا غیرضروری باشند نیز کمک می‌کند.

برخی مراحل انجام روش کیو را به ۵ مرحله و برخی نیز به ۲ مرحله دسته‌بندی کرده‌اند. در این پژوهش از فرایند پنج مرحله‌ای کیو به شرح شکل (۱) استفاده شده است.

شکل ۱. مراحل اجرای طرح پژوهش بر اساس مدل کیو (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲)

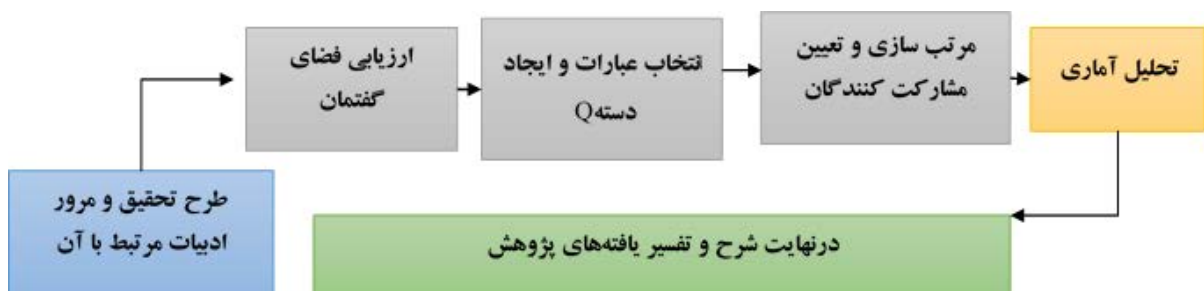

Figure 1. The stages of implementing the research plan based on the Q model (Source: Research output, 2023)

در مطالعات کیو به جای تاکید بر توزیع داده‌ها بر سوال شوندگان تاکید دارد. در این پژوهش گزاره‌های مرتبط با مجموعه اولویت‌ها و مداخلات کلیدی در تحقق رویکرد شبکه منطقه‌ای از طریق مصاحبه نیمه ساختارمند با خبرگان دستگاه‌های اجرایی، مشاوران و تسهیلگران در طرح آبادانی و پیشرفت منظومه‌های روستایی و همچنین خبرگان دانشگاهی جمع‌آوری شده است که پس از پالایش و دسته‌بندی ۳۱ گزاره در قالب ۶ مولفه استخراج شده است (جدول ۱). معیارهای انتخاب ۳۱ گزاره از مولفه‌های اولیه بر اساس تعریف موضوع تحقیق، جمع‌آوری گویه‌ها، پالایش گویه‌ها، ارزیابی توسط خبرگان، تدوین نهایی مجموعه گویه‌ها، پیش‌آزمایش گویه‌ها و کارت مرتب‌سازی است.

جدول ۱. الزامات کلیدی در تحقق رویکرد شبکه منطقه‌ای (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲)

شاخص‌ها	مولفه‌ها
۱. تقویت ساختارهای اجتماعی روستائیان در جهت تقسیم کار و تقسیم قدرت در نظام فعلی جامعه روستایی	ساختاری نهادی
۲. تغییر در فرایند برنامه‌ریزی روستایی مبتنی بر رویکرد برنامه‌ریزی شبکه‌ای طرح منظومه	
۳. جایگزینی نظام بودجه‌بندی بخشی دستگاه‌های اجرایی با رویکرد برنامه‌ریزی و بودجه بندی فرابخشی	
۴. ایجاد کنش پیوسته بین دستگاهی	
۵. توأم کردن و عدم تفکیک فرایند تهیه و اجرای طرح منظومه	

آمایش فضا و ژئوماتیک

۶. تقویت ساختار اجرایی، هماهنگی و نظارتی اجرای طرح منظومه	اولویت‌ها و مداخلات کلیدی در تحقق رویکرد شبکه منطقه‌ای آموزشی
۷. سازماندهی گروه‌های تسهیل‌گری ارتباط با روستاییان	
۸. ظرفیت‌سازی و توانمندسازی جوامع محلی	
۹. آموزش و تقویت نظام خدمات مشاوره‌ای	
۱۰. آموزش مدیران و تصمیم‌گیرندگان در زمینه رویکرد شبکه‌ای و الزامات آن	
۱۱. تهیه و توزیع مطالب آموزشی ساده از مبانی نظری رویکرد شبکه منطقه‌ای	
۱۲. توسعه فعالیت‌های آموزشی، اطلاع‌رسانی در جهت ارتقای جایگاه روستا در فرایند توسعه	
۱۳. توسعه آموزش‌های شغلی و کارآفرینی در روستاهای منطقه	
۱۴. تقویت و توسعه آموزش تسهیل‌گران	
۱۵. تسهیل دسترسی روستاییان به تسهیلات بانکی	
۱۶. تخصیص بودجه و ردیف اعتباری دولتی به طرح منظومه	
۱۷. اولویت‌بخشی به شکل‌گیری زنجیره‌های تولید در تخصیص منابع	
۱۸. تقویت هماهنگی در اولویت‌بخشی و تخصیص اعتبارات دستگاه‌های اجرای با سایر نهادهای فعال در توسعه روستایی	
۱۹. تسهیل و هدایت منابع مالی روستایی به فعالیت‌های تولیدی و اشتغال‌زایی	
۲۰. حمایت از فعالیت کارآفرینان و پیشینیان مشاغل روستایی	
۲۱. تسهیل و حمایت از سرمایه‌گذاری بخش خصوصی	
۲۲. شناخت دقیق و کامل پتانسیل‌های منطقه	محیطی - اکولوژیک
۲۳. توجه به حفظ پیوستگی و پایداری زیست محیطی اکوسیستم‌ها در برنامه‌ریزی طرح منظومه	
۲۴. اولویت‌بخشی به فعالیت‌ها اقتصاد سبز و سازگار با محیط	
۲۵. تقویت برنامه‌های حمایت و حفاظت از محیط زیست در کنار برنامه‌های توسعه اقتصادی	
۲۶. رفع موانع و محدودیت‌های فیزیکی ارتباط سکونتگاه‌ها	کالبدی - فضایی
۲۷. تقویت پیوندها و انسجام فضایی سکونتگاه‌های شهری و روستایی	
۲۸. تقویت زیرساخت مناسب (جاده، تلفن، اینترنت، ...)	
۲۹. تقویت همکاری و مشارکت جامعه محلی با همدیگر	اجتماعی
۳۰. تقویت اعتماد جامعه محلی به دستگاه‌های اجرایی	
۳۱. تقویت انسجام و همکاری سازمانی بین دستگاه‌های دولتی	

Table 1. Key requirements in realizing the regional network approach
(Source: Research output, 2023)

برای دسته‌بندی گزاره‌های منتخب، جدول کیو با ۳۱ خانه به گونه‌ای تنظیم گردید که بتواند مجموعه عبارات را در یک توزیع نسبتاً نرمال از به شدت با اهمیت (۳) تا به شدت کم اهمیت (۳-) رتبه‌بندی کند. حال بایستی از مشارکت‌کنندگان خواسته می‌شد که عامل‌های نمونه کیو را براساس میزان اهمیت آنها در جدول توزیع کنند. از آنجا که تعداد گزاره‌ها زیاد بود، ابتدا از افراد خواسته شد که عبارات را به سه دسته‌ی کلی (مهم، متوسط و بی اهمیت)

تقسیم کنند و سپس جدول کیو در اختیار آنها قرار می‌گرفت تا نسبت به مرتب کردن گزاره‌ها در جدول اقدام کنند (شکل ۲).

شکل ۲. نمونه‌ای از جدول کیو، تکمیل شده توسط پاسخگویان

خواهشمند است ۲۱ کارت دریافتی را برحسب میزان اهمیت آن در خصوص اولویت‌ها و مداخلات کلیدی در نقش رویکرد شبکه منطقه‌ای در خانه‌های جدول زیر جای دهید. لطفاً در هر خانه فقط یک کارت قرار گیرد. برای سهولت ابتدا کارت‌ها را به سه دسته مهم، حد وسط و بی اهمیت تقسیم بندی کنید.

سن: ۴۸ تحصیلات: کارشناسی شغل: کارمند نام سازمان محل کار: فرمانداری ساوجبلاغ

نوع کش گر: ۱- کارمند دستگاه های اجرایی ۲- مشاوران و تسهیلگران ۳- اساتید و دانشجویان دکتری

نظری ندارم

۳	۲	۱	۰	۱	۲	۳
به شدت با اهمیت	خیلی با اهمیت	کم اهمیت	اهمیت متوسط	اهمیت زیاد	خیلی با اهمیت	به شدت با اهمیت
۱۱- توجه به حفظ پیوستگی و پایداری زیست محیطی، اکوسیستم‌ها در برنامه ریزی طرح منطقه	۱۰- تقویت مداخلات ترابری بخشی و تخصیص اعتبارات دستگاههای اجرایی با سایر نهادهای فعال در توسعه روستایی	۹- توسعه آموزشهای شغلی و کارآفرینی در روستاهای منطقه	۸- سازماندهی گروههای تسهیل گری ارتباط با روستاییان	۱۲- جایگزینی نظام بودجه بندی بخشی دستگاههای اجرایی با رویکرد برنامه ریزی و بودجه بندی فرایضی بخشی روستایی	۶- تقویت پیوندها و انسجام فضایی سکونتگاههای شهری و روستایی	۲۴- نوام کردن و عدم تفکیک فرایند تهیه و اجرای طرح منطقه
۲۴- نوام کردن و عدم تفکیک فرایند تهیه و اجرای طرح منطقه	۶- تقویت پیوندها و انسجام فضایی سکونتگاههای شهری و روستایی	۱۸- آموزش و تقویت نظام خدمات مشاورهای	۲۲- تقویت اعتماد جامعه محلی به دستگاههای اجرایی	۲۷- تسهیل و حمایت از سرمایه گذاری بخش خصوصی	۱- تقویت ساختارهای اجتماعی روستاییان در جهت تقسیم کار و تقسیم قدرت در نظام فعلی	
	۱۴- تقویت و توسعه آموزش تسهیلگران	۵- شناخت دقیق و کامل پتانسیل های منطقه	۲- تقویت ساختار اجرایی، هماهنگی و نظارتی اجرای طرح منطقه	۱۳- ظرفیت سازی و توانمندسازی جوامع محلی	۱۹- تسهیل دسترسی روستاییان به تسهیلات بانکی	
	۱۵- تسهیل و هدایت منابع مالی، روستایی به فعالیت های تولیدی و اشتغال زایی	۲۶- تخصیص بودجه و رتبه اعتباری دولتی به طرح منطقه	۲۰- تهیه و توزیع مطالب آموزشی ساده از حیاتی نظری رویکرد شبکه منطقه ای	۲۲- تقویت همکاری و مشارکت جامعه محلی با همسایگان		
	۱۶- اولویت بخشی به فعالیت ها اقتصاد سبز و سازگار با محیط	۱۷- ایجاد کش پیوسته بین دستگاهی	۲۸- رفع موانع و محدودیت های فیزیکی ارتباط سکونتگاهها	۳- توسعه فعالیت های آموزشی اطلاع رسانی در جهت ارتقای جایگاه روستا در فرایند		
	۲۹- تقویت انسجام و همکاری سازشی بین دستگاههای دولتی	۲۸- رفع موانع و محدودیت های فیزیکی ارتباط سکونتگاهها	۲۰- حمایت از فعالیت کارآفرینان و پیشینیان مشاغل روستایی	۲۱- تقویت زیرساخت مناسب (جاده، تلفن، اینترنت، و...)		

Figure 2. An example of Q table, completed by the respondents

داده‌های کیو را می‌توان هم در نرم افزار اختصاصی خود (Zabala, 2014) و هم در نرم افزار تجزیه و تحلیل آماری وارد و تجزیه و تحلیل کرد. روش تحلیل عاملی اصلی ترین روش آماری برای تحلیل ماتریس داده‌های کیو است که در آن افراد به جای متغیرها دسته بندی می‌شوند. مبنای این روش نیز همبستگی بین افراد براساس دیدگاه‌هایشان نسبت به گویه‌های تحقیق است. در این مطالعه از نرم افزار KADE و روش تحلیل مولفه‌های اصلی PCA با چرخش واریماکس استفاده شد.

سپس از مشارکت کنندگان خواسته شد که عامل‌های نمونه کیو را بر اساس میزان موافقت و مخالفت در کردار توزیع کنند. برای تحلیل داده‌ها از نرم افزار KADE استفاده شده است. در مرحله اول استفاده از نرم افزار KADE

محقق باید فایل داده‌ها را وارد کند. نرم‌افزار با ایجاد ماتریس، همبستگی را محاسبه خواهد کرد. متغیرهای مشابه با همبستگی بین آنها نشان داده می‌شوند. برای اینکه یک عامل با عامل دیگر متمایز شود، ضریب همبستگی بین آنها باید کم باشد. مرحله دوم در نرم‌افزار KADE استخراج عامل‌ها است. نرم‌افزار KADE از روش نقطه مرکزی به طور خودکار راه حل‌های ریاضی را ارائه نمی‌کند، در صورت لزوم از روش تحلیل مولفه‌های اصلی کمک گرفته می‌شود (حسن نیا و دیگران، ۱۴۰۲: ۴۸۰). در مطالعه حاضر نیز عامل‌ها با استفاده از روش تحلیل مولفه‌های اصلی PCA استخراج شدند. مرحله سوم در نرم‌افزار KADE چرخش است. واریماکس به این دلیل انتخاب شد که به محقق اجازه می‌دهد، ساختارهای ساده تولید کند و مقدار ویژه واریانس عامل استخراج شده را به حداکثر برساند. در این مطالعه، چرخش واریماکس بر روی فاکتورهای انتخابی اعمال شد. مرحله چهارم در نرم‌افزار KADE شامل تعیین عامل‌ها است.

۴. یافته‌های تحقیق

جدول شماره ۲ پراکنش دسته‌بندی دیدگاه‌های ذهنی مشارکت‌کنندگان در موضوع تحقیق را در قالب ۴ گروه استخراجی به روش تحلیل مولفه‌های اصلی PCA با چرخش واریماکس نشان می‌دهد. بار عاملی افراد در ۴ عامل شناسایی شده، مقایسه شده و هر نفر در گروهی قرار می‌گیرد که در آن بارعاملی بزرگتری دارد. بدین منظور بار عاملی بیش از ۳۵ درصد به عنوان سطح قابل قبول در نظر گرفته شده است. در ستون ویژگی‌ها دو عدد حرف اول معرف سطح تحصیلات افراد (دکتری PH، فوق لیسانس MA، لیسانس BA) و یک حرف بعدی معرف کنشگران (کارمند E، مشاور و تسهیلگر C، اساتید و دانشجویان دکتری U) و عدد بعدی شماره پرسشنامه است.

جدول ۲. پراکنش دسته‌بندی دیدگاه‌های ذهنی مشارکت‌کنندگان در چهار گروه استخراجی به روش تحلیل مولفه‌های اصلی PCA با چرخش واریماکس

ردیف	Q-sort	فاکتور ۱	فاکتور ۲	فاکتور ۳	فاکتور ۴
۱	BAC1	۰/۷۶۵۱	-۰/۰۴۱۵	۰/۴۰۸۶	-۰/۱۰۶۳
۲	BAC4	۰/۸۰۷۱	۰/۰۸۲۵	۰/۲۶۱۸	-۰/۱۲۵۶
۳	BAC5	۰/۸۷۱۸	۰/۰۱۶۷	۰/۱۷۱۶	-۰/۰۱۱۴
۴	BAC6	۰/۸۷۲۶	-۰/۱۴۵۶	۰/۰۹۲۵	۰/۲۴۴۴
۵	BAE7	۰/۸۸۰۲	۰/۱۵۲۵	-۰/۰۰۲۹	۰/۱۰۹۵
۶	BAE8	۰/۸۵۳۷	۰/۰۵۲۷	-۰/۱۶۲۲	۰/۰۱۲۱
۷	BAE9	۰/۷۴۲۷	-۰/۰۰۷۳	-۰/۲۵۱۷	۰/۰۴۵۹
۸	MAE10	-۰/۰۲۰۹	۰/۲۵۶	۰/۲۷۷۱	۰/۷۸۵۴
۹	MAE11	-۰/۱۴۹۵	۰/۶۵۲۴	۰/۲۹۷۳	-۰/۳۳۸
۱۰	PHE12	۰/۰۸۳	۰/۳۳	۰/۰۹۱	۰/۰۶۹۴
۱۱	PHE13	-۰/۱۰۹۹	۰/۰۸۶۶	۰/۳۱۳۳	۰/۶۱۳۴
۱۲	MAE14	-۰/۰۲۰۴	۰/۲۳۳۲	۰/۴۶۸	۰/۳۲۶۴
۱۳	MAE15	۰/۱۴۸۶	۰/۰۳۴۴	۰/۷۰۵۲	۰/۲۶۴۶
۱۴	MAE16	۰/۷۰۵۵	-۰/۱۷۰۵	۰/۴۸۴	-۰/۱۰۹۹
۱۵	MAE17	-۰/۰۲۴۷	۰/۵۱۸۳	۰/۰۴۱	۰/۲۸۴۳
۱۶	PHC18	-۰/۱۵۳۸	۰/۷۷۸۵	-۰/۰۰۵۱	-۰/۰۴۰۲
۱۷	PHC19	-۰/۰۰۸۷	۰/۸۰۳۴	-۰/۰۰۳۶	۰/۰۶۰۱
۱۸	MAU20	۰/۲۵۲۸	۰/۴۴۸۴	-۰/۰۸۹۳	-۰/۴۲۲۱

آمایش فضا و ژئوماتیک

۰/۰۹۲۵	۰/۳۷۱۶	۰/۶۸۶۷	۰/۰۶۲۲۸	PHC21	۱۹
۰/۶۸۹۱	-۰/۰۴۴۳	۰/۱۱۸۵	۰/۱۲۷۱	PHU22	۲۰
-۰/۴۰۳۶	-۰/۷۰۶۴	-۰/۰۰۴۸	۰/۱۷۶۴	MAC23	۲۱
۰/۰۲۹۳	-۰/۲۲۲۹	۰/۷۹۶۶	۰/۰۳۳	PHU26	۲۲
۰/۰۷۲۳	۰/۸۱۲۵	-۰/۰۷۷۸	۰/۰۷۳	PHU27	۲۳
۰/۲۹۴۷	-۰/۰۸۷۴	-۰/۰۸۶۹	۰/۰۵۷۵	PHC28	۲۴
۰/۰۰۹۳	-۰/۱۷۲۲	۰/۸۱۷	۰/۰۳۴۳	PHU29	۲۵
۱۰	۱۲	۱۷	۲۲		%

Table 2- Distribution of the subjective views of the participants in four extractive groups by PCA principal component analysis method with Varimax rotation

جدول شماره ۳ میزان همبستگی را نشان می‌دهد. بررسی ماتریس همبستگی نشان می‌دهد که متغیرها با هم رابطه خوبی دارند. با توجه به جدول شماره ۳، بین گروه یک با سه گروه دیگر (گروه دو، سه، چهار) میزان همبستگی به ترتیب ۰,۰۲۵۶، ۰,۲۴۳۶، ۰,۰۶۴۷ و بین گروه ۲ با دو گروه دیگر (گروه سه، چهار) میزان همبستگی به ترتیب، ۰,۰۰۰۴، ۰,۱۸۴۸ است و در نهایت میزان همبستگی گروه ۳ با گروه ۴، ۰,۲۳۰۴ است.

جدول ۳. میزان همبستگی گروه‌های استخراج شده

فاکتور ۴	فاکتور ۳	فاکتور ۲	فاکتور ۱	
۰/۰۶۴۷	۰/۲۴۳۶	-۰/۰۲۵۶	۱	فاکتور ۱
۰/۱۸۴۸	-۰/۰۰۰۴	۱	-۰/۰۲۵۶	فاکتور ۲
۰/۲۳۰۴	۱	-۰/۰۰۰۴	۰/۲۴۳۶	فاکتور ۳
۱	۰/۲۳۰۴	۰/۱۸۴۸	۰/۰۶۴۷	فاکتور ۴

Table 3. The degree of correlation of the extracted groups

براساس یافته‌های تحقیق می‌توان ادعان کرد که چهار نوع دیدگاه متفاوت در خصوص اولویت‌ها و مداخلات کلیدی در تحقق رویکرد شبکه منطقه‌ای در بین کنشگران مختلف وجود دارد که در ادامه به آن اشاره می‌شود:

❖ دیدگاه اول: ارتقا جایگاه و اهمیت روستا در برنامه‌ریزی توسعه روستا در فرایند توسعه

مطابق جدول (۴)، این دیدگاه متشکل از ۴ نفر از کارمندان دستگاه‌های اجرایی با بیشترین وزن، و ۴ نفر از مشاوران و تسهیلگران است. در این دیدگاه گزاره تقویت پیوندها و انسجام فضایی سکونتگاه‌های شهری و روستایی امتیاز ۲ و گزاره توسعه فعالیت‌های آموزشی، اطلاع‌رسانی در جهت ارتقای جایگاه روستا در فرایند توسعه امتیاز ۱ را به خود اختصاص داده است. تفاوت این دو گروه در دیدگاه اول با دیدگاه دوم، سوم و چهارم در امتیاز نرمال شده مشخص بوده و به ترتیب اعداد بالاتر از ۱,۲۳ و ۰,۸۵ را به خود اختصاص داده و همچنین آموزش مدیران و تصمیم‌گیرندگان در زمینه رویکرد شبکه‌ای و الزامات آن دارای اهمیت کمی است.

آمایش فضا و ژئوماتیک

جدول ۴. گویه‌های متمایزکننده گروه یک نسبت به گروه دو، سه، چهار

فاکتور ۴		فاکتور ۳		فاکتور ۲		فاکتور ۱		گویه‌های متمایزکننده	Nm
Z-score	Q-SV	Z-score	Q-SV	Z-score	Q-SV	Z-score	Q-SV		
-۱/۲۲۷	-۲	-۰/۷۷۷	-۲	۰/۶۷۲	۱	۱/۲۳	۲	تقویت پیوندها و انسجام فضایی سکونتگاه‌های شهری و روستایی	۲۷
-۰/۲۲۹	۰	-۱/۳۵۶	-۲	۰/۰۳۱	۰	۰/۸۵	۱	توسعه فعالیت‌های آموزشی، اطلاع‌رسانی در جهت ارتقای جایگاه روستا در فرایند توسعه	۱۲
۰/۷۵۳	۲	-۰/۵۰۱	-	۰/۸۳۶	۱	-۱/۶۴	-۲	آموزش مدیران و تصمیم‌گیرندگان در زمینه رویکرد شبکه‌ای و الزامات آن	۱۰

Table 4. Differentiating items of group one compared to group two, three, and four

❖ دیدگاه دوم: تغییر رویکرد به برنامه‌ریزی شبکه‌ای و تقویت ساختار اجرایی و هماهنگی

مطابق جدول (۵)، دیدگاه دوم که اعضای آن را ۳ نفر از دانشجویان و اساتید دکتری، ۳ نفر از مشاوران و تسهیل‌گران و ۳ نفر از کارمندان دستگاه‌های اجرایی تشکیل داده‌اند، براین باور است که یکی از مشکلات عدم تحقق رویکرد شبکه منطقه‌ای در طرح آبادانی و پیشرفت منظومه‌های روستایی وجود ساختاری فرایندی است و تقویت ساختار اجرایی و هماهنگی طرح منظومه‌های روستایی را لازمه تحقق رویکرد شبکه منطقه‌ای در طرح می‌دانند و بر تغییر در فرایند برنامه‌ریزی روستایی تاکید دارند. در این دیدگاه گزاره تقویت ساختار اجرایی، هماهنگی و نظارتی اجرای طرح منظومه‌ها امتیاز ۳ و تغییر در فرایند برنامه‌ریزی مبتنی بر رویکرد برنامه‌ریزی شبکه‌ای طرح منظومه امتیاز ۲ را به خود اختصاص داده است. تفاوت این دو گزاره در گروه دوم با گروه اول، سوم و چهارم در امتیاز نرمال شده مشخص بوده و به ترتیب اعداد بالاتر از ۱،۶۶ و ۱،۳۳ را گرفته است. از نظر این گروه تسهیل دسترسی روستاییان به تسهیلات بانکی دارای کمترین اهمیت است.

جدول ۵. گویه‌های متمایزکننده گروه دو نسبت به گروه یک، سه، چهار

فاکتور ۴		فاکتور ۳		فاکتور ۲		فاکتور ۱		گویه‌های متمایزکننده	Nm
Z-score	Q-SV	Z-score	Q-SV	Z-score	Q-SV	Z-score	Q-SV		
۰/۳۴۳	۰	-۰/۳۸۸	-۱	۱/۶۶	۳	-۰/۴۲	-۱	تقویت ساختار اجرایی، هماهنگی و نظارتی اجرای طرح منظومه	۶
۰/۱۸۸	۰	-۰/۴۶۱	-۲	۱/۳۳	۲	-۱/۴۵	-۲	تغییر در فرایند برنامه‌ریزی روستایی مبتنی بر رویکرد برنامه‌ریزی شبکه‌ای طرح منظومه	۲
۰/۶۶	۱	۰/۷۱۸	۱	-۱/۹	-۳	-۰/۷۴	-۱	تسهیل دسترسی روستاییان به تسهیلات بانکی	۱۵

Table 5. Differentiating items of group two compared to groups one, three, and four

❖ دیدگاه سوم: هدایت منابع مالی اشتغال زایی به اولویت‌های شبکه‌ای

این دیدگاه متشکل از ۱ نفر از اساتید و دانشجویان دکتری با بیشترین تاثیرگذاری، ۱ نفر از مشاوران و تسهیل‌گران و ۲ نفر از کارمندان دستگاه‌های اجرایی است که بر مسائل مالی و اقتصادی تاکید داشته‌اند و هدایت منابع مالی روستایی را کلید تحقق رویکرد شبکه منطقه‌ای در طرح منظومه‌ها می‌دانند و بر حمایت از کارآفرینان روستایی تاکید دارند. در این دیدگاه گزاره تسهیل و هدایت منابع مالی روستایی به فعالیت‌های تولیدی و اشتغال‌زایی امتیاز ۳ و همچنین گزاره حمایت از فعالیت کارآفرینان و پیشنیانان مشاغل روستایی امتیاز ۱ را به خود اختصاص داده است. تفاوت این دو گویه در گروه سوم با گروه اول، دوم و چهارم مشخص بوده و عدد بالاتر از ۱,۶۶ و ۰,۶۹ را گرفته است. در این دیدگاه توام کردن و عدم تفکیک فرایند تهیه و اجرای طرح منظومه دارای کمترین اهمیت است.

جدول ۶. گویه‌های متمایز کننده گروه سه، نسبت به گروه یک، دو، چهار

Nm	گویه‌های متمایز کننده	فاکتور ۱		فاکتور ۲		فاکتور ۳		فاکتور ۴	
		Z-score	Q-SV	Z-score	Q-SV	Z-score	Q-SV	Z-score	Q-SV
۱۹	تسهیل و هدایت منابع مالی روستایی به فعالیت‌های تولیدی و اشتغال زایی	-۰/۰۱	۰	-۰/۴۳	-۱	۱/۶۶	۳	-۰/۲۸۴	۰
۲۰	حمایت از فعالیت کارآفرینان و پیشنیانان مشاغل روستایی	۰/۰۹	۰	-۱/۳۶	-۲	۰/۶۹	۱	-۱/۳۰۱	-۲
۵	توام کردن و عدم تفکیک فرایند تهیه و اجرای طرح منظومه	۰/۳۴	۱	-۰/۵۵	-۱	۱/۹۳	-۳	-۰/۱۲۹	۰

Table 6. Differentiating items of group three, compared to groups one, two, and four

❖ دیدگاه چهارم: تقویت هماهنگی و هم‌افزایی دستگاه‌های اجرایی

مطابق جدول (۷)، این دیدگاه متشکل از ۲ نفر کارمندان دستگاه‌های اجرایی با بیشترین تاثیرگذاری، ۱ نفر از مشاوران و تسهیل‌گران و ۱ نفر از اساتید و دانشجویان دکتری است که بر این باورند انسجام سازمانی حلقه گمشده تحقق رویکرد شبکه‌ای بوده است و بر تقویت همکاری و هماهنگی سازمانهای دولتی و همچنین تقویت و توسعه فرایند تسهیلگری تاکید دارند. در این دیدگاه گزاره‌های تقویت انسجام و همکاری سازمانی بین دستگاه‌های دولتی و تقویت و توسعه آموزش تسهیلگران امتیاز ۲ را به خود اختصاص داده و تفاوت این دو گزاره در گروه چهارم با گروه اول، دوم و سوم در امتیاز نرمال شده مشخص بوده و به ترتیب اعداد بالاتر از ۱,۴۶ و ۱,۴ را گرفته است.

جدول ۷. گویه‌های متمایزکننده گروه چهار نسبت به گروه یک، دو، سه

فاکتور ۴		فاکتور ۳		فاکتور ۲		فاکتور ۱		گویه‌های متمایزکننده	Nm
Z-score	Q-SV	Z-score	Q-SV	Z-score	Q-SV	Z-score	Q-SV		
۱/۴۶	۲	۰/۵	۱	۰/۴۹	۱	-۰/۶۷	-۱	تقویت انسجام و همکاری سازمانی بین دستگاه‌های دولتی	۳۱
۱/۴	۲	-۰/۲۸	۰	۰/۴۲	۰	۰/۷۸	-۲	تقویت و توسعه آموزش تسهیلاتگران	۱۴
-۱/۵۸	-۳	۰/۵۵	۱	-۰/۱۴	۰	۰/۰۷	۰	اولویت بخشی به فعالیت‌ها اقتصاد سبز و سازگار با محیط	۲۴

Table 7. Differentiating items of group three, compared to groups one, two, and four

با وجود تفاوت‌های بسیار در دیدگاه‌ها، ظرفیت‌سازی و توانمندسازی جوامع محلی در هر چهار دیدگاه مورد توافق بوده و می‌توان گفت که از نظر هر چهار گروه این گزاره برای تحقق رویکرد شبکه منطقه‌ای الزامی است.

جدول ۸. گویه مورد توافق در هر چهار دیدگاه

فاکتور ۴		فاکتور ۳		فاکتور ۲		فاکتور ۱		گویه‌های متمایزکننده	Nm
Z-score	Q-SV	Z-score	Q-SV	Z-score	Q-SV	Z-score	Q-SV		
۰,۷۴۱	۱	۰,۶۰۸	۱	۱,۰۲۸	۲	۱,۰۳۵	۲	ظرفیت‌سازی و توانمندسازی جوامع محلی	۸

Table 8. The subject of agreement in all four views

بر اساس نتایج به دست آمده، در جدول (۸)، در دیدگاه ارتقاء جایگاه و اهمیت روستا در برنامه‌ریزی توسعه روستا در فرایند توسعه، به طور خاص به تاثیر روستاها در فرایندهای توسعه ملی و منطقه‌ای اشاره دارد، و به این موضوع نیز تاکید دارد که روستاها همواره جزئی از ساختار اجتماعی و اقتصادی کشورها بوده‌اند. ارتقاء جایگاه روستا در برنامه‌ریزی‌های توسعه‌ای نه تنها به نفع خود روستاهاست، بلکه به تقویت بنیان‌های اقتصادی و اجتماعی کشور نیز کمک می‌کند. می‌توان در این بخش به این نکته اشاره کرد که توسعه روستاها می‌تواند موجب کاهش مهاجرت‌های بی‌رویه به شهرها، بهبود وضعیت اقتصادی و معیشتی روستائیان، و حفظ هویت فرهنگی آن‌ها شود. از این رو، بررسی اهمیت روستاها در ایجاد تعادل در روند توسعه ملی و جلوگیری از تمرکز قدرت اقتصادی و اجتماعی در شهرها ضروری است، به علاوه، روستاها می‌توانند به عنوان کانون‌های نوآوری در کشاورزی، گردشگری و صنایع کوچک عمل کنند. از سوی دیگر، توسعه روستا به عنوان جزئی از توسعه منطقه‌ای و ملی محسوب می‌شود، و در فرایند تولید و تامین منابع نقش مهم و اساسی دارد. از سوی دیگر، این برنامه‌ها بر کاهش مشکلات اجتماعی مانند فقر، بیکاری، مهاجرت از روستاها به شهرها و به حفظ فرهنگ بومی و سنت‌های اجتماعی نیز اثرات مهمی دارد. در مورد دیدگاه رویکرد شبکه‌ای در برنامه‌ریزی، به اهمیت تغییر رویکرد برنامه‌ریزی از مدل‌های سنتی به مدل‌های شبکه‌ای پرداخته و شرح داده که چرا برنامه‌های شبکه‌ای با مدل‌های خطی گذشته مفیدتر است. از این رو، بر تعاملات و همکاری‌های متقابل بین بخش‌ها و ذینفعان مختلف اشاره دارد چرا که این رویکرد در مقایسه با برنامه‌ریزی‌های متمرکز، مزیت‌های قابل توجهی در کاهش تصادفی بودن و افزایش شفافیت در فرایندهای تصمیم‌گیری دارد. در این راستا، یکی از چالش‌های اساسی در رویکرد شبکه‌ای، ایجاد هماهنگی موثر بین نهادها و سازمان‌های مختلف است. این هماهنگی

آمایش فضا و ژئوماتیک

می‌تواند از طریق به اشتراک‌گذاری اطلاعات، مدیریت مشترک پروژه‌ها، تنظیم اهداف مشترک میان بخش‌های دولتی و خصوصی باشد. از این رو، پلتفرم‌ها و سیستم‌های اطلاعاتی می‌توانند به تسهیل هماهنگی و بهبود عملکرد شبکه‌ها کمک کنند. همچنین، موفقیت در پیاده‌سازی برنامه‌های شبکه‌ای بستگی زیادی به نحوه مدیریت و نظارت بر روندهای اجرایی و توسعه مشارکت‌های اجتماعی و محلی دارد.

برای تحلیل و تفسیر دیدگاه «هدایت منابع مالی اشتغال‌زایی به اولویت‌های شبکه‌ای»، می‌توان این دیدگاه را از ابعاد مختلف بررسی کرد. این دیدگاه به اهمیت تخصیص منابع مالی به حوزه‌هایی اشاره دارد که در چارچوب یک شبکه توسعه‌ای به طور مشترک اولویت دارند. هدایت منابع مالی اشتغال‌زایی به اولویت‌های شبکه‌ای به این معنی است که منابع مالی باید به بخش‌ها و پروژه‌هایی تخصیص یابند که در قالب یک شبکه هماهنگ و یکپارچه به یک هدف مشترک برسند. این هدف معمولاً در راستای ایجاد اشتغال پایدار، تقویت توانمندی‌های محلی، و توسعه منابع انسانی است. از این رو، یکی از مزایای مهم هدایت منابع مالی به اولویت‌های شبکه‌ای، افزایش کارایی منابع مالی است. برنامه‌ریزی شبکه‌ای باعث می‌شود که منابع مالی به پروژه‌هایی اختصاص یابند که می‌توانند تأثیرات گسترده‌تری داشته باشند و به طور مؤثرتر به اهداف اشتغال‌زایی دست یابند. در این راستا، همکاری میان بخش‌های دولتی و خصوصی در هدایت منابع می‌تواند نقش مهم و تاثیرگذاری داشته باشند. بخش دولتی ممکن است به عنوان حامی مالی و سیاستگذار، بخش خصوصی نیز به عنوان مجری طرح‌ها و نهادهای غیردولتی به عنوان تسهیل‌کننده همکاری‌های محلی عمل کنند. همچنین در این بخش باید به چالش‌های قانونی و سیاسی مرتبط با تخصیص منابع مالی نیز توجه شود، برخی سیاست‌ها و مقررات ممکن است مانع تخصیص بهینه منابع شوند و یا مشکلاتی در فرایند هماهنگی و پیگیری ایجاد کنند، در این راستا، تحلیل راهکارهای قانونی برای تسهیل تخصیص منابع مالی به پروژه‌های شبکه‌ای و اشتغال‌زایی، ممکن است شامل اصلاحات در قوانین مالیاتی، تسهیل قوانین تاسیس کسب و کارها، یا ایجاد صندوق‌های خاص حمایت برای اشتغال‌زایی در مناطق خاص باشد.

برای تحلیل و تفسیر «تقویت هماهنگی و هم‌افزایی دستگاه‌های اجرایی»، باید به نقش مهم هماهنگی میان نهادها و سازمان‌های مختلف در فرآیندهای اجرایی و توسعه‌ای پرداخته و بررسی کنیم که چگونه این هماهنگی می‌تواند به موفقیت بیشتر برنامه‌ها و پروژه‌ها منجر شود. در این دیدگاه، تقویت هماهنگی و هم‌افزایی به معنای ایجاد تعاملات مؤثرتر بین دستگاه‌های اجرایی است تا از منابع و توانمندی‌های مشترک به نحو بهتری بهره‌برداری شود. در این بخش می‌توان توضیح داد که در بسیاری از پروژه‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای، دستگاه‌های اجرایی مختلف (مانند وزارتخانه‌ها، سازمان‌های دولتی، و نهادهای خصوصی و غیردولتی) باید با هم همکاری کنند. هدف نهایی، بهینه‌سازی منابع، کاهش تداخل‌ها، و افزایش کارایی در پیاده‌سازی برنامه‌ها است. هماهنگی میان دستگاه‌ها اغلب با مشکلات و چالش‌های مختلفی روبرو است. این چالش‌ها می‌تواند شامل مسائل مدیریتی، اختلافات در اهداف و اولویت‌ها، مشکلات در ارتباطات، و نبود ساختارهای قانونی یا اجرایی مناسب باشد.

آمایش فضا و ژئوماتیک

۵. بحث

پژوهش حاضر با هدف بررسی الزامات موثر در تحقق رویکرد شبکه منطقه‌ای در طرح آبادانی و پیشرفت منظومه‌های روستایی (منظومه طارم) انجام شده است. در این راستا، یافته‌های حاصل از تجزیه و تحلیل نشان داد، چهار نوع دیدگاه در خصوص الزامات و اولویت‌های کلیدی در تحقق رویکرد شبکه منطقه‌ای وجود دارد که به ترتیب شامل ارتقای جایگاه و اهمیت روستا در برنامه‌ریزی توسعه، تغییر رویکرد به برنامه شبکه‌ای در برنامه‌ریزی توسعه روستایی و تقویت ساختار اجرایی آن، هدایت منابع مالی اشتغال‌زایی به اولویت‌های رویکرد شبکه‌ای و در نهایت تقویت هماهنگی و هم‌افزایی دستگاه‌های اجرای هستند. از سوی دیگر، ظرفیت‌سازی و توانمندسازی جوامع محلی در هر چهار دیدگاه مورد توافق و تاکید بوده است. در دیدگاه اول، به فعالیت‌های آموزشی و اطلاع‌رسانی تاکید داشته و ارتقا جایگاه روستا در فرایند توسعه کلید تحقق رویکرد شبکه‌ای در طرح آبادانی و پیشرفت منظومه‌های روستایی تلقی می‌شود. در دیدگاه دوم نیز، بر این موضوع تاکید شد که تمامی نهادهای اجرایی و سازمان‌های ذی‌ربط مسئول باید در بخش اجرایی، هماهنگی و نظارت بر طرح‌های منظومه تقویت شوند، و همچنین علاوه بر تسهیل دسترسی روستاییان به تسهیلات بانکی، تغییراتی در فرایند برنامه‌ریزی روستایی با تاکید بر رویکرد برنامه‌ریزی شبکه‌ای طرح منظومه صورت گیرد. در کنار موارد مطرح شده، از منابع مالی روستاییان در فعالیت‌های تولیدی و اشتغال‌زایی نیز حمایت شود و تسهیلات و هدایت‌های لازم در این زمینه اتخاذ گردد. از سوی دیگر، همانطور که در بسیاری از روستاها از جمله روستاهای مورد مطالعه مشاهده می‌شود، بسیاری از فعالیت‌های مربوط به کسب و کارهای خرد و کارآفرین به دلیل نبود حمایت از بخش خصوصی و دولتی به مرحله بهره‌برداری نمی‌رسد، از این رو لازم است که حمایت‌ها از سوی بخش‌های مختلف برای مشاغل روستایی فراهم شود.

در رابطه با دیدگاه چهارم نیز، گزاره‌های تقویت انسجام و همکاری سازمانی بین دستگاه‌های دولتی و تقویت و توسعه آموزش تسهیلات‌گران امتیاز ۲ را به خود اختصاص داده‌اند و تفاوت این دو گزاره در گروه چهارم با گروه اول، دوم و سوم در امتیاز نرمال شده مشخص بوده و به ترتیب اعداد بالاتر از ۱،۴۶ و ۱،۴ را گرفته است. از این رو، لازم است بین دستگاه‌های دولتی انسجام و همکاری‌های لازم ایجاد گردد، و همچنین آموزش تسهیلات‌گران نیز در اولویت قرار گیرد و به فعالیت‌های مربوط به اقتصاد سبز و متناسب با محیط زیست نیز توجه بیشتری گردد.

از این رو نتایج حاصل از پژوهش با مطالعات امینی و رفیعی (۱۳۹۸)، شفیع‌ی ثابت و میرواحدی (۱۳۹۹)، میرنیکان و همکاران (۱۴۰۲)، گاردنر (۲۰۱۵)، همسویی دارد. در نهایت با توجه به تاکید و تمرکز تحقیق حاضر بر کاربریست رویکرد شبکه منطقه‌ای در اجرای برنامه آبادانی و پیشرفت منظومه روستایی در ایران، نتایج این مطالعه با تعداد محدودی مطالعات مرتبط داخلی قابل مقایسه بوده و می‌توان اذعان داشت که یافته‌های پژوهش با مطالعات امینی و رفیعی (۱۳۹۸)، شفیع‌ی ثابت و میرواحدی (۱۳۹۹)، و میرنیکان و همکاران (۱۴۰۲)، مطابقت و همخوانی دارد.

۶. نتیجه‌گیری

با مروری بر نتایج می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که رویکرد برنامه‌ریزی با رویکرد فعلی (مجزا و متخصص محور) نتوانسته ابعاد مختلف توسعه را ارتقاء دهد. همچنین تجربه نظام برنامه‌ریزی کشور و طرح‌های مختلف نشان می‌دهد

آمایش فضا و ژئوماتیک

فرایند برنامه‌های توسعه روستایی کشور طی شصت سال سابقه برنامه‌ریزی توسط دولتمردان و با تمرکز بر راهبرد بالا به پایین و بدون مشارکت ساکنین محلی صورت گرفته است. از این رو، تحقیقات متعدد نشان داده است که عامل عدم موفقیت بسیاری از پروژه‌ها و طرح‌ها به دلیل عدم مشارکت اعضای جامعه محلی و یا مشارکت کم آنها در شناسایی نیازها و مسائل، انتخاب راه حل‌ها و به طور کلی غیبت آنها در فرایند تصمیم‌سازی است. یکی از مهمترین عواملی که می‌تواند به جلب مشارکت جامعه محلی کمک کند و مانع غیبت آنها در فرایند تصمیم‌سازی شود وجود تسهیل‌گران و آموزش آنها است. از این رو، لازم است بنیاد مسکن و دیگر سازمان‌های ذی‌ربط به منظور کاهش این قبیل خسارات و برای بهبود اثربخشی فعالیت‌ها در جوامع محلی یک دوره جامع آموزش‌های نگرشی-مهارتی تحت عنوان "دوره یادگیری-مشارکتی تسهیلگران معیشت" برای توان‌افزایی تسهیلگران و نهادهای محلی جهت ارتقاء کمی و کیفی طرح منظومه روستایی در دستیابی به رویکرد شبکه منطقه‌ای را تعریف کند.

همچنین با توجه به چالش‌ها و مسائل طرح منظومه روستایی در طارم زنجان، توسعه فعالیت‌های آموزشی در زمینه اطلاع‌رسانی در جهت ارتقای جایگاه روستا در فرایند توسعه و تقویت پیوندها و انسجام فضایی سکونتگاه‌های شهری و روستایی از مهم‌ترین اقدامات در تحقق رویکرد شبکه منطقه‌ای است. از سوی دیگر، تخصیص بودجه و اعتبارات به طرح منظومه روستایی از موارد بااهمیت در این زمینه است، چرا که بسیاری از طرح‌های روستایی به دلیل نبود اعتبارات کافی و بودجه لازم عمکرد مطلوبی ندارند و یا در حین اجرا با مشکلات متعددی مواجه هستند. همچنین بر این موضوع نیز تاکید شد که منابع مالی روستایی به فعالیت‌های تولیدی و اشتغال‌زایی هدایت شود به این دلیل که وجود منابع اشتغالی متفاوت، درآمدهای خانوارهای روستایی را بسیار افزایش خواهد داد. با افزایش درآمدها، تقاضا برای خدمات و کارکردهای شهری نیز افزایش می‌یابد. همچنین با حمایت از کارآفرینان، کسب و کارهای خرد در حوزه‌های متفاوت گردشگری، صنعتی، کشاورزی و ... رونق می‌یابد. در واقع یکی از زمینه‌هایی که می‌تواند حرف جدیدی برای برطرف کردن مشکلات جامعه روستایی بزند و آنها را از رخوت و سستی خارج کند، کارآفرینی و توسعه اشتغال از طریق کسب و کارهای خرد است که با ایجاد راهکارهای بدیع و نو و بروز خلاقیت، مسیری جدیدی را پیش روی سرمایه‌گذاران، و شهرنشینان در این حوزه باز می‌کند و به عنوان راهبردی برای متنوع‌ساختن اقتصاد مناطق روستایی طارم قرار می‌گیرد. دیگر الزام مهم در تحقق رویکرد شبکه منطقه‌ای، تقویت انسجام و همکاری سازمانی بین دستگاه‌های دولتی است. در پیرو این مطلب، عدم انسجام و هماهنگی بین سازمان‌های ذی‌ربط منجر به کاهش کارایی و پاسخگویی مدیران اجرای پروژه‌ها و طرح‌هایی از جمله منظومه روستایی می‌شود. علاوه بر نتایج ذکر شده می‌توان اضافه کرد که سیستم برنامه‌ریزی حاکم بر کشور که یک برنامه‌ریزی بالا به پایین است در شکل‌گیری و عدم انسجام و هماهنگی بین سازمان‌ها موثر است. در برنامه‌ریزی متمرکز توجه به مراکز استان و مراکز شهرستان وجود دارد و تزریق اعتبارات به این مراکز بر الگوی قطبی حاکم بر مراکز می‌افزاید و به نامتوازن شدن فضا دامن می‌زند. به طور کلی طارم زنجان فاقد ویژگی‌های یک شبکه پویا است و به دلیل مرکزیت زنجان و تعداد جریان‌هایی که به این شهر وارونه می‌شود میزان شکنندگی شبکه بالا است و انسجام بالایی میان سازمان‌های روستایی و شهری

آمایش فضا و ژئوماتیک

- دیده نمی‌شود. تحقیق حاضر با برخی محدودیت‌ها و چالش‌های میدان همراه بوده که از آن جمله می‌توان به مشکلات برقراری ارتباط و جلب اعتماد برخی مصاحبه‌شوندگان و عدم آشنایی برخی از آنها با روش‌شناسی کیو اشاره کرد. در همین راستا ارزیابی نیازهای توسعه ظرفیتی دست‌اندرکاران کلیدی برای تحقق رویکرد برنامه‌ریزی شبکه‌ای برای تحقیقات آتی قابل پیشنهاد است. همچنین مبتنی بر یافته‌های پژوهش برخی پیشنهادات کاربردی زیر برای توسعه رویکرد برنامه‌ریزی شبکه‌ای در طرح منظومه‌های روستایی قابل ارائه است.
- توانمندسازی نیروی انسانی در برنامه‌های شبکه‌ای از طریق برگزاری دوره‌های آموزشی برای مدیران و کارشناسان دستگاه‌های اجرایی در زمینه برنامه‌ریزی شبکه‌ای امکان‌پذیر است، که در نهایت منجر به ارتقای مهارت‌ها و توانمندی‌های اجرایی آنها می‌شود.
 - تقویت همکاری بین بخشی و بین منطقه‌ای، از طریق ایجاد شبکه‌های همکاری میان مناطق مختلف برای به اشتراک‌گذاری تجربیات و درس‌آموخته‌ها با هدف تقویت هم‌افزایی و بهره‌برداری بهینه از ظرفیت‌های منطقه‌ای.
 - اولویت بخشی به فعالیت‌های اشتغال‌زایی منتج از رویکرد شبکه‌ای در تحلیل زنجیره ارزش و تامین.
 - توسعه حکمروایی شبکه‌ای و ایجاد بستر مشارکت روستاییان در نظام تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی شبکه‌ای.

منابع

- ابراهیم‌زاده، ع.، و موسوی، م. (۱۳۹۴). اصول و مبانی آمایش سرزمین، سازمان مطالعه و تدوین کتب دانشگاه‌ها (سمت).
- امینی، آ.، رفیعی، م. (۱۳۹۸). محوریت موانع شکل‌گیری پیوندهای روستایی-شهری در کلانشهر تهران مورد: بخش مرکزی شهرستان شهریار. توسعه فضاهای پیراشهری. (۱) ۹۵-۱۱۰. Doi 20.1001.1.26764164.1398.1.1.9.9
- امین‌زاده رشک رضوانی، ع.، شریفی‌نیا، ز.، و بندریان، ا. (۱۴۰۰). تحلیل تحولات فضایی و کالبدی پیراشهر متأثر از گسترش روابط با شهر بم. فصلنامه روستا و توسعه پایدار فضا. دوره ۲، ۳ (۷). Doi .20.1001.1.2717350.1400.2.3.5.0
- حسینی، ن.، و ریاحی، و. (۱۳۹۸). تحلیل شبکه‌ای جریان‌های فضایی حاکم بین شهر و سکونتگاه‌های روستایی دهستان زبرخان شهرستان نیشابور. فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی. جلد ۶، شماره ۲، ۱۱۵-۱۳۳. <https://doi.org/10.22048/rdsj.2020.163570.1766>
- حسن‌نیا، م. نظری، ب.، ستوده‌نیا، ع. (۱۴۰۲). تحلیل دیدگاه و عوامل اجتماعی موثر در پیاده‌سازی الگوی کشت بهره‌وری محور با استفاده از روش‌شناسی کیو (مطالعه موردی: شبکه آبیاری دشت قزوین). مجله تحقیقات آب و خاک ایران، ۵۴ (۳). ۴۷۳-۴۹۵. 10.22059/IJSWR.2023.354241.669433
- زیاری، ک.ا.، کانونی، ر. (۱۴۰۰). تحلیل ساختاری تاب‌آوری اجتماعی در چهارچوب حکمروایی شایسته شهری با رویکرد آینده‌پژوهی (مطالعه موردی: شهر اردبیل). برنامه‌ریزی و آمایش فضا. ۲۵ (۳).
- سعیدی، ع. (۱۳۹۲). پیوستگی توسعه روستایی-شهری در قالب منظومه‌های روستایی. برنامه‌ریزی کالبدی-فضایی. سال ۲، شماره ۴.
- طالشی، م.، حیدری، ا. (۱۳۹۶). موانع شکل‌گیری شبکه منطقه‌ای در فرایند دگرگونی کالبدی-فضایی سکونتگاه‌های روستایی مورد: سکونتگاه‌های ناحیه هشترود-چاراویماق (آذربایجان شرقی). فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه کالبدی. دوره ۴، ۱۰۱-۱۱۴.

آمایش فضا و ژئوماتیک

- سعیدی، ع.، تقی‌زاده، ف. (۱۳۸۴). پیوندهای روستایی-شهری و توسعه منطقه‌ای بررسی تطبیقی شهرستان‌های باغملک و اردکان. *مجله جغرافیا (نشریه علمی-پژوهشی انجمن جغرافیایی ایران)*. دوره جدید. ۳ (۶-۷). ۳۳-۴۷.
- شفیعی ثابت، ن.، میرواحدی، ن. س. (۱۳۹۹). الگوی برنامه‌ریزی توسعه روستایی با تاکید بر پارادایم‌های نوین (مورد مطالعه: شهرستان‌های پاکدشت و ری در پیرامون کلانشهر تهران). *فصلنامه توسعه پایدار محیط جغرافیایی*. ۲ (۳). ۱۸۳-۱۹۷. DOI: 10.52547/SDGE.2.3.183
- شیری، ف.، پورطاهری، م.، رکن‌الدین افتخاری، ع.ا. (۱۴۰۳). ارزیابی مشارکت مردم در تهیه طرح هادی روستایی (مطالعه موردی: شهرستان دهگلان، روستاهای دهستان بیلاق جنوبی). *فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا*. ۲۸ (۱). شرح خدمات طرح توسعه منظومه روستایی، (۱۳۹۷).
- غلامی نورآباد، ه.، میره‌ای، م.، جاوید، ع. (۱۴۰۱). تبیین الگوی حکمروایی هوشمند با رویکرد مشارکت مردمی در تصمیم‌گیری شهری (نمونه موردی: کلانشهر تهران). *برنامه‌ریزی و آمایش فضا*. ۲۶ (۱). Doi: 10.54541/HSMSP.26.1.113.
- صرامی، ح. (۱۳۸۴). روابط شهر و روستا در بخش مرکزی شهرستان اصفهان، *مجله علوم انسانی*. ۱۸ (۱). ۲۹-۶۴.
- سعیدی، ع. (۱۳۹۱). مفاهیم بنیادین در برنامه‌ریزی کالبدی-فضایی (بخش نخست). *فصلنامه برنامه‌ریزی کالبدی-فضایی*. ۱ (۱). ۶-۲۹.
- معاونت عمران روستایی بنیاد مسکن استان زنجان، (۱۴۰۲).
- میرنیکان، س.ر.، حسام، م.، یاسوری، م. (۱۴۰۲). تحلیل شبکه روابط سکونتگاه‌های روستایی دهستان جیرده، بخش مرکزی شهرستان شفت. *فصلنامه پژوهش‌های روستایی*. ۱۴ (۳). ۴۸۴-۴۹۷. Doi: 10.22059/JRUR.2023.355177.1822
- Akkoyunlu, S. (2015). The potential of rural-urban linkages for sustainable development and trade. *International Journal of Sustainable Development & World Policy*, 4 (2), 20 DOI: 10.18488/journal.26/2015.4.2/26.2.20.40
- Amini, A., & Rafiei, M. (2019). The centrality of obstacles to the formation of rural-urban linkages in the metropolis of Tehran: Case study of the central district of Shahrriar County. *Development of Peri-Urban Spaces*, 1 (1), 95-110. (In Persian). Doi 20.1001.1.26764164.1398.1.1.9.9
- Aminzadeh Rashk Rezvani, A., Sharifinia, Z., & Bandarian, A. (2021). Analysis of Spatial and Physical Developments in Urban Peripheral Affected by the Expansion of Relations with Bam. *Journal of village and Sustainable Spatial Development*, 2(3), 7. Doi: 20.1001.1.2717350.1400.2.3.5.0. (In Persian).
- Bibby, P., & Shepherd, J. (2004). *Developing a new classification of urban and rural areas for policy purposes—the methodology*. Retrieved.
- Dauglass M. (1999). *Rural-urban Integration and Regional Economic: Strategies for the Rural Urban Transition in Northeast Thailand*, Department of Urban and Regional Planning University of Hawaii.
- Deputy of Rural Development, Housing Foundation of Zanjan Province. (2023). (In Persian).
- Ebrahimzadeh, A. & Mousavi, M. (2014). *The principles and foundations of land management*, the organization of studying and compiling university books (Samt). (In Persian).

- Ford, R. C., Wang, Y., & Vestal, A. (2012). Power asymmetries in tourism distribution networks. *Annals of Tourism Research*, 39 (2), 755-779. Doi-10.1016/j.annals.2011.10.001
- Gardener, R.D. (2014). *Sustainable regional development: developing a sustainability assessment framework for district and metropolitan integrated development plans*, (Doctoral dissertation, Stellenbosch: Stellenbosch University).
- Goletsis, Y., & Chletsos, M. (2011). Measurement of development and regional disparities in Greek periphery: A multivariate approach. *Socio-Economic Planning Sciences*, 45 (4), 174–183. <https://doi.org/10.1016/j.seps.2011.06.002>.
- Gholami H., Mirehei M., & Javid A. (2023). Explaining the model of smart governance with the approach of popular participation in urban decision making (Case study: Tehran). *Space exploration and geomatics*, 26 (1), 119-139. Doi. 10.54541/HSMSP.26.1.113. (In Persian).
- Hosseini, N., & Reyahi, V. (2019). Analysis of the network of spatial flows between the city and rural settlements Zabarkhan rural district (Neyshabur city). *Rural Development Strategies*. 6 (2), 115-133. <https://doi.org/10.22048/rdsj.2020.163570.1766>. (In Persian).
- Mirnikan, S. R., Hesam, M., & Yasouri, M. (2023). Network Analysis of Rural Settlements Relationship in Jiredeh, *Shaft. Journal Rural Research*. 14 (3). 484-497. Doi. 10.22059/JRUR.2023.355177.1822. (In Persian).
- Jiang, L.D., & Zhang, Z.L. (2011). Urban-Rural Integration Planning: Theory and Practice in Suzhou, China, *In Advanced Materials Research*, 243, 6729-6733, Doi-10.4028/www.scientific.net/amr.243-249.672
- Li, Y., Westlund, H., & Liu, Y. (2019). Why some rural areas decline while some others not: An overview of rural evolution in the world. *Journal of Rural Studies*, 68, 135-143. Doi: 10.1016/j.jrurstud.2019.03.003.
- Hassannia, M. Nazari, Bijan & Sotoodehnia, Abass. (2023). Analysis of perspectives and effective social factors in the Implementation of Productivity-oriented Cropping Pattern with using Q methodology (Case study: Qazvin Plain Irrigation Network). *Iranian Journal of Soil and Water Research*. 54 (3), 473-495. 10.22059/IJSWR.2023.354241.669433. (Persian).
- Liu, Y. (2020), the basic theory and methodology of rural revitalization planning in China. *Acta Geographica Sinica*. 75 (6), 1120–1133. Doi- 10.11821/dlxb202006002
- Liu, Y., Lu, S., & Chen, Y. (2013). Spatio-temporal change of urban–rural equalized development patterns in China and its driving factors. *Journal of Rural Studies*, 32, 320–330. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2013.08.004>
- Llorent-Bedmar, V., Palma, V. C. C. D., & Navarro-Granados, M. (2021). The rural exodus of young people from empty Spain. Socio-educational aspects. *Journal of Rural Studies*, 82, 303-314. Doi- 10.1016/j.jrurstud.2021.01.014
- Lombardi, M., Lopolito, A., Andriano, A. M., Prospero, M., Stasi, A., & Iannuzzi, E. (2020). Network impact of social innovation initiatives in marginalised rural communities. *Social Networks*, 63, 11-20. Doi-<https://doi.org/10.1016/j.socnet.2020.04.001>
- Lysgard, H. K. (2019). The assemblage of culture-led policies in small towns and rural communities, *Journal of Geoforum*, 101, 10-17. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2019.02.019>
- Phillipson, J., Tiwasing, P., Gorton, M., Maioli, S., Newbery, R., & Turner, R. (2019). Shining a spotlight on small rural businesses: How does their performance compare with urban? *Journal of Rural Studies*, 68, 230-239. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2018.09.017>
- Saidi, A. (2012). Continuity of rural-urban development in the form of rural systems. *Physical-spatial planning*. 2 (4), (In Persian).
- Saidi, A., & Taghizadeh, F. (2005). Rural-urban linkages and regional development: A comparative study of Baghmalek and Ardakan counties. *Geography Journal (Scientific-Research Journal of the Iranian Geographical Association)*, 3 (6-7), 33-47. (In Persian).

- Saidi, A. (2013). Fundamental Terms and Conceptions in Physical-Spatial Planning (Part D). *I* (1): 9-26. (In Persian).
- Shafiei Sabet, N., & Sadat Mirvahid. (2021). Pattern of Development Planning with an Emphasis on New Paradigms Case Study: Pakdasht and Rey counties Around Tehran Metropolitan. *Sustainable Development of Geographical Environment*. 2 (3): 183-197. Doi 10.52547/sdge.2.3.183. (In Persian).
- Description of rural system development plan services, (2017). (In Persian).
- Shiri F., Pour Taheri M., & Ruknuddin Eftekhari A. (2024). Evaluation of people's participation in the preparation of the rural guide plan (Case Study: Dehgolan County, Eilagh Southern District Villages). *The Journal of Spatial Planning and Geomatics*. 28 (1), 52-76. (In Persian).
- Sarami, H. (2005). Urban-rural relations in the central district of Isfahan County. *Human Sciences Journal*, 18 (1), 29-64.
- Tacoli, C. (1998). Rural-urban interactions; a guide to the literature. *Environment and Urbanization*, 10(1), 147-166.
- Taledhi, M., & Heidari, A. (2018). Constraints in Formation of Regional Networks in process of Spatial Change of Rural Settlements. The Case of Hashtrud and Charoymagh Areas (East-Azarbaijan, Iran). *Physical Social Planning*. 4 (4): 101-114. (In Persian).
- United Nations. (2017). The sustainable development goals report 2017. *The Sustainable Development Goals Report*. Vol. 2016, 1-56.
- Vaishar, A., Stastna, M., Zapletalova, J., & Nováková, E. (2020). Is the European countryside depopulating? Case study Moravia. *Journal of Rural Studies*, 80, 567-577. Doi- :10.1016/j.jrurstud.2020.10.044
- Van Leeuwen, E. S. (2018). *Urban-rural interactions: more important than ever*. Wageningen University & Research.
- Yu, A., Wu, Y., Zheng, B., Zhang, X., Shen, L. (2014). Identifying Risk Factors of Urban-Rural Conflict in Urbanization: A Case of China. *Journal of Habitat International*, 44 (37), 2248-2260. Doi- 14.06.007.habitatint.j1.
- Wang, J., Qu, L., Li, Y., Fang, W. 2023. Identifying the structure of rural regional system and implications for rural revitalization: A case study of Yanchi County in northern China. *Land use policy*. 124. Doi- https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2022.106436
- Zhang, Y., Zhang J. (2022). Exploring Regional Innovation Growth through a Network Approach: A Case Study of the Yangtze River Delta Region, China. *Chinese Geographical Science*, 32 (1): 16-30. Doi- 10.1007/s11769-022-1256-6
- Zevari. K.. & kanooni R. (2021). Structural analysis of social resilience within the framework of good urban governance with a futurology approach (Case study: Ardabil city). *Spatial Planning and Land Use*. 25 (3), 59-91. (In Persian).
- Zabala, A. (2014). Q method: a package to explore human perspectives using Q methodology. *The R Journal*, 6 (2), 163-173. https://doi.org/10.32614/rj-2014-032